

หน่วยที่ 15

การปลูกฝังประชาธิปไตยในโรงเรียน

ความหมายของประชาธิปไตย

ประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นแก่นักเรียนได้ โรงเรียนจะต้องดำเนินการปลูกฝังประชาธิปไตยในโรงเรียนแนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยในโรงเรียนนั้น ควรยึดหลักประชาธิปไตย 5 หลักได้แก่ หลักเสรีภาพ หลักความเสมอภาค หลักการยึดถือเสียงข้างมาก หลักเหตุผลและหลักภราดรภาพ

ประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองแบบหนึ่ง ซึ่งให้สิทธิแก่ประชาชนอย่างกว้างขวางในการมีส่วนร่วมทั้งกิจกรรมทางการเมืองและการปกครองประเทศ อีกนัยหนึ่ง ประชาธิปไตย เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ ในสังคมซึ่งยึดถืออุดมคติและหลักการบางประการเป็นเครื่องมือกำหนดแบบแผนพฤติกรรมระหว่างกันในการดำเนินการทางการเมือง ก็มุ่งสร้างนิยามและแบบแผน ประเพณีที่ยึดถือ การประนีประนอม การใช้เหตุผล การยอมรับนับถือคุณค่าและศักดิ์ศรีของมนุษย์ ความเข้าใจ และเห็นประโยชน์ในการร่วมมือกันประกอบกิจการงานเพื่อส่วนรวม ความเข้าใจ และเห็นประโยชน์ในการร่วมมือกันประกอบกิจการงานเพื่อส่วนรวม ความเข้าใจ และเห็นความสำคัญของประโยชน์ส่วนรวมโดยไม่คิดที่จะกอบโกยผลประโยชน์เพื่อส่วนตัวแต่ฝ่ายเดียว การยอมรับความเปลี่ยนแปลงที่ชอบธรรม และเหมาะสมกับกาลสมัย ตลอดจนการดำรงชีวิตในลักษณะที่ยอมรับความสำคัญของบรรดาสมาชิกที่อยู่ในสังคมเดียวกัน เป็นต้น

นอกจากนี้ ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ยังได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยเป็น 3 สถานะ ที่เรียกว่า องค์สามของประชาธิปไตย คือ

1. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมคติ ซึ่งหมายถึงการมีศรัทธา และความเชื่อมั่นในสติปัญญา เหตุผล และความสามารถของมนุษย์ เทิดทูนอิสรภาพ และเสรีภาพของมนุษย์

2. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบบการเมืองและวิธีการจัดระเบียบการปกครอง หมายถึงระบบการเมืองที่ถือว่าอำนาจเป็นของประชาชนหรือมาจากประชาชน รัฐบาลเป็นเพียงผู้ได้รับมอบอำนาจให้ทำหน้าที่ปกครองแทนประชาชนเท่านั้น และประชาชนมีโอกาสเปลี่ยนแปลงผู้ใช้อำนาจแทนตนได้ โดยการเลือกตั้งที่มีกำหนดวาระ ถือว่าเป็นการปกครองของประชาชนโดยประชาชน และเพื่อประชาชน

3. ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีชีวิตหรือการดำเนินชีวิตประจำวัน หมายถึงการอยู่ร่วมกันปฏิบัติต่อกันด้วยความเคารพ ทั้งกายและวาจา ไม่ก้าวก่ายในสิทธิของผู้อื่นเคารพกฎเกณฑ์ของสังคม

ร่วมกันรับผิดชอบและทำประโยชน์เพื่อความผาสุกของส่วนรวม ตลอดจนการใช้สติปัญญา และความเฉลียวฉลาดในการแก้ปัญหาทั้งหมด

ส่วนในด้านการจัดการศึกษานั้น ถือว่าเป็นความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องจัดให้สอดคล้องกับการปกครองของประเทศ เมื่อประเทศของเรามีการปกครองแบบประชาธิปไตยก็จำเป็นที่จะต้องสอนประชาธิปไตยให้แก่นักเรียน ตั้งแต่เริ่มเข้าโรงเรียนโดยเฉพาะ ในระดับประถมศึกษา เพื่อให้มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาธิปไตย

เมื่อวิเคราะห์ความหมายของคำว่า ประชาธิปไตยจากที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ศาสตราจารย์ ดร. สาโรช บัวศรี ได้สรุปความหมายของคำว่า ประชาธิปไตยในแง่ของกระบวนการศึกษาว่าหมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนยึดมั่นในคารวธรรม สามัคคีธรรม และปัญหาธรรมโดยที่ทุก ๆ คนร่วมกันรับผิดชอบ รับผิดชอบและให้เกียรติซึ่งกันและกัน ใช้ปัญญาเป็นหลักในการทำงาน และเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ไม่ให้กระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง หรือไม่ให้หลงนับถือในเรื่องที่เสียหาย ทุกคนร่วมมือกันแบ่งปันกัน และประสานงานกันเพื่อการแก้ไขปัญหาลุล่วงไปได้ และทำให้ทุกคนได้เจริญเติบโตและก้าวหน้าไปตามอัธภาพ ซึ่งอาจจะแยกแยะความหมายของประชาธิปไตยในแง่นี้ออกเป็น 3 คุณลักษณะคือ

1. มีความเคารพซึ่งกันและกันอย่างยิ่ง (คารวธรรม) คือ ทุกคนจะต้องให้เกียรติซึ่งกันและกันทั้งกาย วาจา และความคิด ทุกคนยอมเคารพในความคิดของผู้อื่น ทุกคนยอมแสดงความคิดเห็นออกมาโดยไม่ล่วงเกินผู้อื่น ให้โอกาสและเคารพความคิดเห็นของทุกคน รวมถึงการเคารพในสถาบันสำคัญของประเทศ เช่น ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

2. มีการแบ่งปันกัน ร่วมงานกัน และประสานงานกัน (สามัคคีธรรม) ได้แก่ การทำงานร่วมกัน โดยใครหนัดทางไหนก็แบ่งงานนั้นไปทำโดยไม่บ่าเบียดหรือหลีกเลี่ยง ร่วมมือกันทำตามอัธภาพและประสานงานกันหมด โดยทำตามที่ได้ตกลงกันตามแผนที่วางให้ลุล่วงไปด้วยดี

3. มีความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา (ปัญญาธรรม) คือการมีเหตุผลในการทำงาน การค้นคว้าหาความรู้ในเรื่องที่ถูกต้องมาใช้ในการทำงาน

จากความหมายและแนวทางการปลูกฝังประชาธิปไตยทั้งหมดนี้ เห็นว่าลักษณะของประชาธิปไตยส่วนใหญ่ตรงกับหลักการทางพุทธศาสนา ซึ่งในสังคมไทยก็ยึดถือพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตอยู่แล้ว ดังนั้น เรื่องของประชาธิปไตยจึงเป็นเรื่องที่พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติเป็นประจำ เพียงแต่นำเอาหลักการไปดัดแปลงใช้ในการปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษาและสังคมเท่านั้น ดังนั้น การนำประชาธิปไตยไปใช้ในโรงเรียนประถมศึกษาจึงเป็นเรื่องที่ไม่ยาก เพราะในชีวิตจริงและในสังคมของนักเรียนก็อยู่ในสังคมประชาธิปไตยอยู่แล้ว

เมื่อพิจารณาความหมายของคำว่า ประชาธิปไตยที่แบ่งออกเป็น 3 สถานะ คือ ในแง่ของอุดมคติ ระบบการเมืองหรือวิธีการจัดระเบียบการปกครอง และวิถีชีวิตประชาธิปไตยแล้ว จะเห็นว่าโรงเรียนสามารถสร้างเสริมความเป็นประชาธิปไตยแก่นักเรียนได้ ในเรื่องของระบบการเมืองหรือวิธีการจัดระเบียบการปกครอง และวิถีชีวิตประชาธิปไตย ซึ่งโรงเรียนจะต้องใช้กิจกรรมในการฝึกจากกิจกรรมที่จัดอยู่ในโรงเรียน

ส่วนที่สำคัญและถือว่าเกี่ยวข้องกับตัวนักเรียนมากที่สุดในเรื่องประชาธิปไตย คือ วิถีชีวิตประชาธิปไตย ซึ่งนักเรียนสามารถรับรู้ได้จากชีวิตประจำวันจากครอบครัว กลุ่มเพื่อนและโรงเรียน สิ่งที่จะช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้เรื่องวิถีชีวิตประชาธิปไตยมากที่สุด คือ การเรียนในห้องเรียน ซึ่งได้แก่ การสอดแทรกการสร้างวิถีชีวิตประชาธิปไตยในการสอนกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ

วิถีชีวิตประชาธิปไตย

วิถีชีวิตประชาธิปไตย เป็นการนำเอาหลักการประชาธิปไตยมาใช้ในชีวิตประจำวันจนเป็นนิสัยในชีวิตหรือวิถีทางแห่งชีวิต (a way of life) ดังนั้น ครูจึงควรย้าให้นักเรียนทราบว่านอกจากจะยึดถือประชาธิปไตยเป็นแบบของการปกครองแล้ว ยังจำเป็นจะต้องยึดถือเอาประชาธิปไตยไว้ในฐานะที่เป็นวิถีทางแห่งชีวิตประจำวัน (Democracy as a way of life) อีกด้วย และเมื่อยึดมั่นว่าวิถีชีวิตประชาธิปไตยประกอบด้วยพฤติกรรมที่สำคัญ 3 อย่าง คือ คารวธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรมแล้ว ก็สามารถที่จะขยายวงกว้างออกไปทางด้านการปกครอง การเศรษฐกิจ และสังคมทั่วไป รวมทั้งการศึกษา ซึ่งมีแนวปฏิบัติหรือมีรากฐานที่จะวิวัฒนาการไปได้อย่างเป็นประชาธิปไตย

พฤติกรรมที่แสดงถึงการมีวิถีชีวิตประชาธิปไตย

จากการวิเคราะห์ความหมายของวิถีชีวิตประชาธิปไตย เพื่อให้เหมาะสมกับจิตวิทยาพัฒนาการของนักเรียนระดับประถมศึกษา เห็นว่าพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนระดับประถมศึกษาควรประกอบด้วยคุณลักษณะดังนี้ คือ

1. คารวธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออก ดังนี้

- เคารพในสถาบันพระมหากษัตริย์ ได้แก่ การแสดงความเคารพเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ในทุกโอกาส การร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหา

กษัตริย์ในโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ การไปรับเสด็จเมื่อพระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จไป
ในถิ่นที่อยู่หรือบริเวณใกล้เคียง การปฏิบัติต่อสัญลักษณ์ที่แสดงถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ เช่น ธง
ชาติ พระบรมฉายาลักษณ์ เพลงสรรเสริญพระบารมี ฯลฯ ด้วยความเคารพ เมื่อได้ยินหรือเห็น
บุคคลใดแสดงกิริยา วาจา หรือการกระทำอันไม่สมควรต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ต้องกล่าวตักเตือน
และห้ามไม่ให้ปฏิบัติเช่นนั้นอีก

- เคารพซึ่งกันและกันทางกาย ได้แก่ การแสดงการเคารพซึ่งกันและกัน เช่น การทักทาย
การให้เกียรติแก่ผู้อื่น การแสดงความเคารพแก่บุคคลซึ่งอาวุโสกว่า การให้การต้อนรับแก่บุคคล และ
การแสดงความเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน

- เคารพกันทางวาจา ได้แก่ การรู้จักพูดจาให้เหมาะสมกับกาลเทศะ ใช้คำพูดเหมาะสม
ตามฐานะของบุคคล พูดจาสุภาพไม่ก้าวร้าวส่อเสียด ไม่พูดในสิ่งที่จะทำให้ผู้อื่นเกิดความเคืองครุ่น
ไม่นำความลับของบุคคลอื่นไปเปิดเผยและไม่พูดนินทาหรือโกหกหลอกลวง

- เคารพในสิทธิของผู้อื่น ได้แก่ การไม่ล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น ทั้งทางกายหรือวาจา รู้จัก
เคารพในสิทธิของคนที่มาก่อนหลัง เคารพในความเป็นเจ้าของสิ่งของเครื่องใช้ และต้องรู้จักขอ
อนุญาตเมื่อล่วงล้ำเข้าไปในที่อยู่อาศัยของบุคคลอื่น

- เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น ได้แก่ การยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น เมื่อมีผู้พูด
เสนอความคิดเห็นควรฟังด้วยความตั้งใจ และใคร่ครวญด้วยวิจรรณญาณ หากเห็นว่าเป็นการเสนอ
แนวคิดที่ดีมีประโยชน์มากกว่าความคิดเห็นของตนเองก็ควรยอมรับและปฏิบัติตาม

- เคารพในกฎระเบียบของสังคม ได้แก่ การยึดมั่นในกรอบระเบียบของสังคม เช่น วัฒนธรรม
ประเพณี กฎเกณฑ์ทางสังคม และกฎหมายของประเทศ

- มีเสรีภาพและใช้เสรีภาพในขอบเขตของกฎหมาย และขนบธรรมเนียมประเพณี

2. สามัคคีธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออก ดังนี้

- การรู้จักประสานประโยชน์โดยถือประโยชน์ของส่วนรวมหรือของชาติเป็นที่ตั้ง ได้แก่
การทำงานร่วมกันอย่างสันติวิธี รู้จักการประนีประนอม โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นแก่ส่วน
รวมเป็นใหญ่ มีการเสียสละความสุขส่วนตนหรือหมู่คณะเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมหรือของชาติ

- ร่วมมือกันในการทำงาน หรือทำกิจกรรมอย่างหนึ่งอย่างใดร่วมกัน โดยมีบุคคลผู้ร่วมงานตั้ง
แต่ 2 คนขึ้นไป ในการร่วมกันทำงานนี้ จะต้องมีการวางแผนในการทำงานร่วมกัน คิดร่วมกัน และ
ทำร่วมกัน เมื่อถึงขั้นตอนของการทำงานก็ช่วยเหลือกันอย่างตั้งใจจริงจัง ไม่หลีกเลียงหรือทำแบบ
เอาเปรียบผู้อื่น

- เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
- รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากส่วนรวม และหน้าที่ต่อสังคม
- ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนในกลุ่ม ในหน่วยงาน และในสังคม

3. ปัญญาธรรม มีพฤติกรรมที่แสดงออกดังนี้

- การไม่ถือตนเป็นใหญ่ คือ การรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การยอมรับฟังและปฏิบัติตามมติของเสียงส่วนมากในที่ประชุมหรือในการทำงานต่าง ๆ และการรู้จักเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี
- เน้นการใช้ปัญญา ใช้เหตุผลและความถูกต้องในการตัดสินใจหาทั้งปวงไม่ใช่ใช้เสียงข้างมากในการตัดสินใจเสมอไป
- เมื่อมีปัญหาใดเกิดขึ้น หรือเมื่อมีเรื่องที่จะต้องตัดสินใจ ทุกคนต้องร่วมกันคิด และช่วยกันตัดสินใจ โดยใช้เหตุผล
- ในกรณีที่มีปัญหาโต้แย้งในหมู่คณะ จะต้องพยายามอภิปรายจนกระทั่งสามารถชักจูงให้ทุกคนเห็นคล้อยตาม เมื่อเกิดกรณีต่างก็มีเหตุผลที่ดีด้วยกัน และไม่อาจชักจูงให้กลุ่มหันไปทางใดทางหนึ่ง เท่านั้นจึงจะใช้วิธีการออกเสียง

ระบบประชาธิปไตย

ระบบประชาธิปไตย คือ รูปแบบหรือกระบวนการในการทำงานโดยใช้กระบวนการกลุ่มในการวางแผนการทำงานร่วมกัน ทำงานร่วมกัน ประเมินผลการทำงานร่วมกัน และรับผลแห่งการทำงานร่วมกัน โดยทุกคนในกลุ่มต้องมีส่วนร่วมในการทำงานทุกขั้นตอน เมื่อมีปัญหาในการทำงานเกิดขึ้น ต้องใช้เหตุผลในการตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาาร่วมกัน การศึกษาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อสร้างความผาสุกร่วมกัน

สภาพของหน่วยงานหรือองค์กรที่ยึดหลักประชาธิปไตย

หน่วยหรือองค์กรที่ยึดหลักประชาธิปไตย คนในองค์กรจะต้องปฏิบัติดังนี้

- ถือว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรนั้น
- คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมและมีความมุ่งมั่นที่จะอุทิศเพื่อคนส่วนใหญ่ในองค์กร
- มีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกอย่างขององค์กร ร่วมมือกันทำ และไม่เอาเปรียบกัน

- เคารพและยอมรับสถานภาพ บทบาท และหน้าที่ของแต่ละบุคคล ตามที่องค์กร กลุ่ม หรือสังคมมอบหมายให้ เช่น ผู้นำ กรรมการ สมาชิก
- เชื่อฟังและปฏิบัติตามกฎและระเบียบขององค์กรนั้นอย่างเคร่งครัดและจริงจัง โดยที่กฎเกณฑ์หรือระเบียบนั้นไม่เข้มงวดหรือหุยมหิมนเกินไป
- เชื่อว่าแต่ละคนมีธาตุแท้แห่งความเป็นคนดี หรือมีเจตนาดีด้วยกันทั้งสิ้น และเมื่อมีข้อแตกต่างในแนวคิดและการปฏิบัติ ก็อาจใช้การพูดจา การแสดงเหตุผล เพื่อหาทางออกที่ดีร่วมกันได้ หรืออย่างน้อยก็ยอมรับในเสียงส่วนมาก
- เชื่อมมั่นในสติปัญญาและหลักการเหตุผล โดยไม่ยอมถูกชักจูงให้คิดให้ทำ เพื่ออามิสสินจ้าง หรือการแทรกแซงในทางอื่น และพร้อมที่จะยอมรับเหตุผลที่ดีกว่าของตนด้วยความเต็มใจ
- ปฏิบัติต่อกันฉันมิตร
- เคารพในสิทธิของกันและกัน
- ให้โอกาสแก่ทุกคนได้มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของตน ส่วนจะยอมรับหรือไม่อย่างไร ให้ใช้เหตุผลและความเห็นของสมาชิกเป็นเครื่องตัดสิน
- เคารพความเห็นของผู้อื่นอย่างบริสุทธิ์ใจ
- มีโอกาสรับการส่งเสริมให้พัฒนาความรู้ความสามารถที่ตนถนัดและสนใจอย่างเต็มที่

หลักประชาธิปไตย

หลักประชาธิปไตย ได้แก่ หลักเสรีภาพ หลักความเสมอภาค หลักการยึดถือเสียงข้างมาก หลักเหตุผล และหลักภราดรภาพ

หลักเสรีภาพ

หมายถึง สิทธิตามธรรมชาติที่ติดตัวมาพร้อมกับการเป็นมนุษย์ทั้งในการคิด การพูด การทำ โดยอยู่ภายในขอบเขตแห่งระเบียบและความเรียบร้อยของสังคม แต่การใช้เสรีภาพนั้น ทุกคนต้องตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ของตนและของผู้อื่นด้วย

หลักความเสมอภาค

ถือว่า มนุษย์มีความเท่าเทียมกัน โดยกฎหมายแม้จะต่างกันในเรื่องเพศ ศิวัพรรณ ชนชั้น ถิ่นที่อยู่ ศาสนา หรืออุดมการณ์ทางการเมือง แต่อาจถูกจำกัดสิทธิด้วยเหตุผลหรือเงื่อนไขบางประการ

เป็นต้นว่า การเลือกตั้ง ทุกคนมีความเสมอภาคในการที่จะใช้สิทธิ แต่จะถูกจำกัดด้วยเงื่อนไข เช่น ยังไม่บรรลุนิติภาวะ อยู่ในอาการจ้องจำ เป็นนักบวช ไร้ความสามารถ ฯลฯ

หลักการยึดถือเสียงข้างมาก

หลักการที่สำคัญยิ่งของระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ การปกครองโดยเสียงข้างมาก ทั้งนี้ต้องไม่ใช่เสียงข้างมากไปในทางเอารัดเอาเปรียบ กดขี่ หรือละเมิดสิทธิของคนส่วนน้อย

หลักเหตุผล

หมายถึง การมีความเชื่อมั่นในเหตุผลให้ความสำคัญแก่กระบวนการหรือวิธีการ ค้นหาคำตอบที่ถูกต้องหรือเหมาะสม ซึ่งเป็นหลักเชิงวิทยาศาสตร์

หลักภราดรภาพ

หมายถึง การที่มนุษย์ปฏิบัติต่อกันด้วยความเห็นอกเห็นใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไม่เอารัดเอาเปรียบ และมีความรู้สึกต่อกันฉันท์พี่น้องโดยไม่แบ่งเชื้อชาติ เพศ ศิวัพรณ หรือลัทธิความเชื่อ

ในการบริหารโรงเรียนมีความจำเป็นที่จะต้องใช้หลักการประชาธิปไตย คือ การเคารพสิทธิเสรีภาพ ทำให้ไม่ก้าวก่ายงานซึ่งกันและกัน หลักความเสมอภาค ทำให้เกิดความยุติธรรมไม่เลือกที่รักมักที่ชัง หลักภราดรภาพ ทำให้เกิดความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน หลักเหตุผล ทำให้ไม่เอาแต่ใจตนเอง และหลักการคำนึงถึงเสียงข้างมาก ทำให้การตัดสินใจรอบคอบขึ้น

ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นรูปแบบการปกครองของไทย โรงเรียนในฐานะที่อยู่ภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย ย่อมได้รับอิทธิพลการดำเนินการตามรูปแบบการปกครองของประเทศด้วย ในขณะที่เดียวกันโรงเรียนจักต้องแสดงบทบาท การปลูกฝังประชาธิปไตยในโรงเรียน เพื่อให้ให้นักเรียนเข้าใจวิถีทางของประชาธิปไตยรู้จักบทบาท หน้าที่ ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย อันเป็นรากฐานที่มีประสิทธิภาพของการพัฒนาประเทศ

แนวทางการสร้างเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน

การสร้างเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน ควรคำนึงถึงหลักประชาธิปไตย 5 หลักดังได้กล่าวมาแล้ว และจะต้องดำเนินการด้านต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กันดังนี้

1. การจัดองค์กรบริหารให้มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย

2. การจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย
3. การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย
4. การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เป็นประชาธิปไตย

1. การจัดการบริหารให้มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย

องค์กรบริหารที่มีความเป็นประชาธิปไตย พิจารณาได้จากองค์ประกอบด้านต่าง ๆ ดังนี้

- 1.1 บทบาทของผู้บริหาร
- 1.2 การจัดการในโรงเรียน
- 1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

1. การจัดการบริหารให้มีลักษณะเป็นประชาธิปไตย

องค์กรบริหารที่มีความเป็นประชาธิปไตย ควรมีลักษณะดังนี้

ก. บทบาทของผู้บริหาร

ผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้มีหน้าที่และความรับผิดชอบสูงสุดต่อการดำเนินงานในโรงเรียน ตามที่ทางราชการกำหนด บทบาทของผู้บริหารที่เป็นประชาธิปไตย สามารถจำแนกได้เป็น 3 บทบาท คือ บทบาทในฐานะเป็นผู้บังคับบัญชา บทบาทในฐานะเป็นผู้จัดการ และบทบาทในฐานะเป็นผู้ร่วมงาน

บทบาทในฐานะเป็นผู้บังคับบัญชา	บทบาทในฐานะเป็นผู้จัดการ	บทบาทในฐานะเป็นผู้ร่วมงาน
<p>1. เป็นผู้ใช้อำนาจในการสั่งการตามกฎหมาย</p> <p>2. เป็นผู้รักษาและปฏิบัติตามระเบียบ และข้อตกลงที่ร่วมกันกำหนดขึ้น</p> <p>3. เป็นผู้ควบคุม กำกับ ดูแลให้ งานด้านต่าง ๆ ของโรงเรียน ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย</p> <p>4. เป็นผู้ให้ความเสมอภาคและความเป็นธรรมแก่บุคลากรของโรงเรียน</p>	<p>1. เป็นผู้กำหนดวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของงาน</p> <p>2. เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดบุคคลให้เหมาะสมกับงานจัดหาสถานที่วัสดุอุปกรณ์และงบประมาณ</p> <p>3. เป็นผู้จัดและกระตุ้นให้มีการดำเนินงานประชุมปรึกษาหารือระดมพลังความคิด</p> <p>4. เป็นผู้ใช้ข้อมูลจากการที่กลุ่มเสนอแนะมาประกอบการพิจารณาและตัดสินใจในการบริหารงาน</p> <p>5. ติดตามผลการดำเนินงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์</p>	<p>1. เป็นผู้นำของกลุ่ม กระตุ้น และผลักดันให้สมาชิกได้ร่วมคิดร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา ร่วมรับผิดชอบ</p> <p>2. ส่งเสริมให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการกำหนด นโยบาย แนวปฏิบัติและการดำเนินการตามข้อตกลง</p> <p>3. สร้างความเป็นกันเองกับบุคลากรในโรงเรียน ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมแก้ปัญหา</p> <p>4. ประสานงาน ประสานประโยชน์เป็นที่พึงและที่ปรึกษา</p> <p>5. ให้ขวัญและกำลังใจแก่ผู้ร่วมงาน</p> <p>6. ให้โอกาสแก่บุคลากรในการทำงานตามความรู้ความสามารถ</p> <p>7. ไม่ใช้อำนาจหน้าที่โดยไม่จำเป็น และไม่ควรถูกแสดงว่าตนเป็นผู้มีอำนาจแต่ผู้เดียว</p>

ข. การจัดองค์การในโรงเรียนที่แสดงความเป็นประชาธิปไตย

การจัดองค์การภายในโรงเรียน แต่ละโรงเรียนสามารถจัดได้ตามระเบียบแบบแผนที่กรมสามัญศึกษากำหนด ซึ่งไม่ได้กำหนดไว้ตายตัว แต่สามารถยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมของแต่ละโรงเรียน การจัดองค์การในโรงเรียนที่แสดงความเป็นประชาธิปไตย ควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. เปิดโอกาสให้บุคลากรแต่ละงานร่วมกันกำหนดรายละเอียด ลักษณะงานและขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน
2. มีการแบ่งกระจายงานไปตามสายงานต่าง ๆ ได้แก่ ผู้ช่วยผู้บริหาร ฝ่าย งานหมวดวิชา โดยให้แต่ละงานมีคณะกรรมการ หรือคณะทำงาน หรือกลุ่ม รับผิดชอบร่วมกัน
3. การพิจารณาอบหมายงานโดยเปิดโอกาสให้บุคลากรได้ทำงานตามความรู้ ความสามารถ และความถนัดของแต่ละบุคคล
4. คณะกรรมการ หรือคณะทำงาน หรือกลุ่มที่รับผิดชอบแต่ละงาน มีส่วนร่วมในการประชุมเสนอความเห็น การวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อมูล หรือข้อยุติเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติและเป็นประโยชน์สำหรับส่วนรวม
5. มีการประชาสัมพันธ์ชี้แจงการจัดองค์การ รายละเอียด ลักษณะ และขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบ ให้บุคลากรเข้าใจตรงกัน
6. จัดระบบให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการควบคุม ติดตาม ประเมินโรงเรียน ทั้งในด้านโครงสร้าง สภาพแวดล้อม การปฏิบัติงาน และผลการดำเนินงาน
7. มีกรรมการที่ปรึกษา หรือกรรมการบริหารโรงเรียน เพื่อช่วยเหลือผู้บริหารในการแก้ปัญหา หรือพัฒนาก่อนการตัดสินใจสั่งการ
8. มีองค์กรภายนอกที่มีส่วนส่งเสริมการพัฒนาโรงเรียน เช่น สมาคมศิษย์เก่า สมาคมผู้ปกครอง – ครู คณะกรรมการการศึกษาส่วนท้องถิ่น ฯลฯ

ค. ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

การจัดการศึกษาที่ไม่แปลกแยกจากชุมชน เป็นบทบาทหน้าที่ของโรงเรียนโดยตรง โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมกับชุมชนในการพัฒนาและสร้างเสริมการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข กิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนดังกล่าวมีแนวปฏิบัติดังนี้

1. โรงเรียนมีแผนและโครงการพัฒนาและให้ความรู้แก่ชุมชนในเรื่องการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

2. โรงเรียนและชุมชนร่วมกันวางแผนแก้ปัญหาและพัฒนาให้ประชาชนในชุมชนได้ตระหนักในสิทธิหน้าที่ของตนตามระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่ชาติบ้านเมืองมุ่งเน้น เช่น การไปใช้สิทธิในการเลือกตั้ง การต่อต้านการซื้อเสียง เป็นต้น

3. บุคลากรในชุมชนมีส่วนร่วมในการให้ความรู้ และเจตคติที่ดีด้านประชาธิปไตยแก่นักเรียน เช่น การเชิญบุคลากรในชุมชนที่มีความรู้ ความสามารถและเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักเรียน เป็นต้น

4. โรงเรียนจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย เช่น การจัดนิทรรศการ ร่วมกิจกรรมการแสดง ร่วมบำเพ็ญประโยชน์ หรืองานเฉพาะกิจบางอย่าง เป็นต้น

5. บุคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วมในการเผยแพร่ความรู้และเจตคติด้านประชาธิปไตยแก่ชุมชน เช่น ส่งเสริมให้นักเรียนเขียนเรียงความเรื่องประชาธิปไตย แล้วนำไปเผยแพร่แก่พ่อแม่ ผู้ปกครอง โรงเรียนส่งครู – อาจารย์ ที่มีความรู้ความสามารถเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่ชุมชน หรือการจัดนิทรรศการ ทำเอกสารเผยแพร่ เป็นต้น

6. รมวรงค์ส่งเสริมด้วยการประชาสัมพันธ์หลาย ๆ รูปแบบ ให้ชุมชนไปใช้สิทธิและหน้าที่ตามระบอบประชาธิปไตย เช่น การออกเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น

2. การจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย

หลักสูตรมัธยมศึกษาที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน ทั้งในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ได้กำหนดจุดหมาย หลักการและโครงสร้างที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยอยู่แล้ว แม้แต่แนวการใช้หลักสูตร หรือระเบียบการประเมินผลที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด เช่น การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นทักษะกระบวนการ หรือการประเมินผลกระบวนการ เป็นต้น

เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนให้นักเรียนเกิดคุณลักษณะตามหลักการประชาธิปไตย จึงกำหนดแนวทางด้านดำเนินการไว้ ดังนี้

ก. การบริหารหลักสูตรที่ส่งเสริมประชาธิปไตย ได้แก่

1. การจัดรายวิชาเลือกที่หลากหลาย เพื่อสนองความถนัด ความสามารถ และความสนใจของนักเรียน ตลอดจนส่งเสริมให้โรงเรียนสร้างหลักสูตรท้องถิ่น ใช้อย่างกว้างขวางให้สอดคล้องกับสภาพความพร้อมและความต้องการของแต่ละท้องถิ่น

2. การมุ่งเน้น การสอนตามเนื้อหาประชาธิปไตย

ข. การจัดการกระบวนการเรียนการสอนที่ส่งเสริมประชาธิปไตย

ครูผู้สอนทุกรายวิชาควรตระหนักถึงบทบาทในการจัดการกระบวนการเรียนการสอน ที่ส่งเสริมประชาธิปไตย แม้ว่าจะสอนในรายวิชาที่ไม่มีเนื้อหาประชาธิปไตยก็ตาม โดยคำนึงถึงการสร้างเสริมพฤติกรรมของนักเรียนตามหลักประชาธิปไตยในเรื่อง หลักเสรีภาพ หลักความเสมอภาค หลักการยึดถือเสียงข้างมาก หลักเหตุผล และหลักภราดาภาพ เช่น

1. ดูแลให้คำปรึกษานักเรียนในการทำงานเป็นกลุ่ม ให้สามารถปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ ได้อย่างถูกต้องและสมบูรณ์ เช่น เมื่อนักเรียนได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นประธานหน้าที่ ได้อย่างถูกต้องและสมบูรณ์ เช่น เมื่อนักเรียนได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่เป็นประธานเลขานุการ หรือสมาชิกกลุ่ม ครูก็ดูแลให้นักเรียนทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ ครบถ้วน และผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนให้นักเรียนได้ทำหน้าที่ประธาน เลขานุการ และสมาชิกกลุ่มอย่างทั่วถึง

2. มีการตัดสินใจโดยยึดหลักเหตุผล เช่น เมื่อเกิดกรณีความเห็นไม่ตรงกัน ระหว่างครูกับนักเรียน หรือนักเรียนกับนักเรียน หรือนักเรียนกับบุคคลอื่น ก่อนการตัดสินใจดำเนินการใด ๆ ครูควรรับฟังเหตุผล หรือความคิดเห็นของกลุ่มก่อนเสมอ

3. มีการตัดสินใจโดยยึดถือเสียงข้างมาก เช่น เมื่อกลุ่มมีการอภิปรายในประเด็นที่เป็นข้อคิดเห็น ซึ่งยังไม่มีข้อยุติและได้มีการอภิปรายแสดงเหตุผลอย่างรอบคอบ ก็สามารถใช้มติเสียงข้างมากตัดสินใจ แต่หากได้มีการอภิปรายจนสามารถหาข้อยุติด้วยความเห็นพ้องต้องกัน (Consensus) ก็จะเป็นมติเสียงข้างมากที่ดีที่สุด แต่พึงหลีกเลี่ยงการใช้เสียงข้างมากในประเด็นที่เป็นข้อเท็จจริง

4. ดูแลให้นักเรียนได้อยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน และปฏิบัติต่อกันฉันมิตร โดยไม่คำนึงถึงฐานะ อาชีพของผู้ปกครอง หรือจุดเด่นจุดด้อยของแต่ละคน ตามหลักภราดาภาพ

5. ให้ความรัก ความเมตตา ความเอาใจใส่ และความเป็นกันเองกับนักเรียนอย่างทั่วถึง

6. มีการยึดกฎเกณฑ์ กติกา ที่กำหนดด้วยความเสมอภาค และยึดหยุ่นได้ตามเหตุผลและสถานการณ์ที่จำเป็น เช่น ในการสอนวิชาพลานามัย ครูผู้สอนอาจตั้งเกณฑ์ไว้ว่านักเรียนต้องกระโดดสูงได้ไม่น้อยกว่า 100 เซนติเมตร จึงจะผ่านรายวิชานี้ และปฏิบัติกับนักเรียนทั่วไปโดยยึดเกณฑ์ดังกล่าว แต่ถ้าหากนักเรียนในชั้นคนใดคนหนึ่ง มีสภาพร่างกายที่ไม่เอื้ออำนวย เช่น อ้วน น้ำหนักมากเกินไป จนไม่สามารถกระโดดสูงได้ตามเกณฑ์ที่กำหนด ครูผู้สอนก็สามารถลดเกณฑ์ลงมาตามความเหมาะสมเฉพาะรายได้

7. เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการประเมินผลงานของตนเองและของกลุ่ม เช่น ในวิชาวาดเขียน การตรวจให้คะแนนผลงานของนักเรียนเป็นรายบุคคล หรือรายกลุ่มครูอาจนำผลงานของนักเรียนทุกคนมาติด แล้วเปิดโอกาสให้นักเรียนแต่ละคนให้คะแนนผลงานเหล่านั้น เป็นต้น

8. เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลป้อนกลับในการเสนอของครู ซึ่งนอกจากจะเป็นกระจกเงาส่องตนเองแล้ว ยังเป็นการแสดงความใจกว้างยอมรับฟังความคิดเห็นของนักเรียนด้วย เช่น ครูอาจมีแบบสอบถามให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีต่อพฤติกรรมการสอนของตนเอง หรือถามความรู้สึกของนักเรียนอย่างไม่เป็นทางการ ด้วยกิริยาท่าทางและความรู้สึกที่เป็นกันเอง ฯลฯ

3. การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย

กิจกรรมที่นอกเหนือจากการเรียนการสอนปกติที่ช่วยส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนนั้น มีกิจกรรมมากมายหลายประเภท สามารถจำแนกได้เป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

(ก) กิจกรรมตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ฯ เป็นกิจกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรตามโครงสร้างมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) กำหนดไว้ 2 กิจกรรมคือ กิจกรรมลูกเสือ – เนตรนารี หรือยุวภาษา หรือผู้นำเพื่อประโยชน์ และกิจกรรมอื่น ๆ ที่โรงเรียนอาจเสนอแนะต่อนักเรียน จำนวน 12 กิจกรรมได้แก่ กิจกรรมส่งเสริมอาชีพ กิจกรรมส่งเสริมการสหกรณ์ กิจกรรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กิจกรรมส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม กิจกรรมส่งเสริมการใช้สินค้าไทย กิจกรรมการใช้ห้องสมุด กิจกรรมส่งเสริมวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตร กิจกรรมกีฬา กิจกรรมนันทนาการ กิจกรรมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม และกิจกรรมทัศนศึกษา นอกจากนี้ผู้เรียนอาจเสนอกิจกรรมอื่น ๆ ได้ตามความต้องการด้วย

ส่วนกิจกรรมตามโครงสร้างหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) กำหนดให้จัดกิจกรรมตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดกิจกรรมในสถานศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. โดยกำหนดกิจกรรมที่โรงเรียนอาจเสนอแนะต่อนักเรียน จำนวน 12 กิจกรรม ดังกล่าวข้างต้น และเพิ่มกิจกรรมที่ 13 คือ กิจกรรมลูกเสือ – เนตรนารี ยุวภาษา ผู้นำเพื่อประโยชน์ และรักษาคินแดน

กิจกรรมตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ฯ ดังกล่าว ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยในตัวอยู่แล้ว ดังนั้นหากโรงเรียนสามารถดำเนินการตามระเบียบดังกล่าวได้อย่างครบถ้วน ก็ถือว่าเป็นการส่งเสริมประชาธิปไตย ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

1. มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เลือกเข้าร่วมกิจกรรม ตามความถนัดและความสนใจอย่างกว้างขวาง

2. มีการเตรียมความพร้อมในด้านการส่งเสริมให้บุคลากรเข้าใจกระบวนการจัดกิจกรรมตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ฯ ด้านวัสดุอุปกรณ์ อาคาร สถานที่ และงบประมาณสนับสนุน
3. มีการประชาสัมพันธ์ ชี้แจง และเชิญชวนให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม
4. เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการจัดกิจกรรมในกลุ่มของตนเอง
5. ส่งเสริมให้คณะกรรมการดำเนินการจัดกิจกรรมของนักเรียนมีส่วนร่วมทั้งกับอาจารย์ที่ปรึกษา กิจกรรม ในการวางแผนการจัดกิจกรรม โดยเขียนในรูปของแผนหรือโครงการที่ชัดเจน

6. ส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นกระบวนการกลุ่มและการปฏิบัติจริง
7. ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการรวบรวมประเมินผลกิจกรรม สรุปและรายงานกิจกรรมตามหลักสูตรนอกจากกิจกรรมตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ฯ แล้ว ยังมีกิจกรรมแนะแนวหรือกิจกรรมแก้ปัญหา หรือกิจกรรมพัฒนาการเรียนรู้ และกิจกรรมอิสระของผู้เรียน ซึ่งโรงเรียนควรส่งเสริมสนับสนุนให้ยึดหลักการประชาธิปไตยในการดำเนินการด้วย

(ข) กิจกรรมโรงเรียน ได้แก่ กิจกรรมที่นอกเหนือจากกิจกรรมตามโครงสร้างของหลักสูตรที่โรงเรียนควรสนับสนุนส่งเสริมให้มีการดำเนินการ ซึ่งพอจำแนกได้ดังนี้

1. กิจกรรมคณะกรรมการนักเรียน

มีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกให้นักเรียนมีความรับผิดชอบ ทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ ฝึกความเป็นผู้นำผู้ตามที่ดีและส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมดำเนินการจัดกิจกรรมของโรงเรียนตามหลักประชาธิปไตย

คณะกรรมการนักเรียนอาจมาจากผู้แทนหรือประธาน จากชุมชนต่าง ๆ หรือหัวหน้าห้องเรียนทุกห้อง องค์ประกอบของคณะกรรมการนักเรียน อาจประกอบด้วยประธาน รองประธาน กรรมการ ทรัพยากร ปฏิคม ประชาสัมพันธ์ เลขานุการ และผู้ช่วยเลขานุการ

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการนักเรียน เป็นผู้แทนของนักเรียนในการร่วมทำกิจกรรมของโรงเรียน ประสานงานระหว่างนักเรียนกับผู้บริหาร ครู – อาจารย์ของโรงเรียน ริเริ่มและจัดทำโครงการอันเป็นประโยชน์ต่อโรงเรียนและชุมชนตามที่โรงเรียนเห็นชอบ หรือดำเนินการทำกิจกรรมตามที่ได้รับมอบหมาย เป็นต้น

การเลือกตั้งคณะกรรมการนักเรียน โรงเรียนอาจแต่งตั้งกรรมการเฉพาะกิจขึ้นดำเนินการและจัดการเลือกตั้ง ในการเลือกตั้งอาจดำเนินการได้หลายรูปแบบ เช่น

รูปแบบที่ 1 เลือกตั้งประธานและกรรมการอีกจำนวนหนึ่งตามที่กำหนดไว้ ผู้ได้รับคะแนนสูงสุดจะได้เป็นประธาน ส่วนรองประธาน ได้แก่ ผู้ที่ได้คะแนนเป็นอันดับรองลงมา คนอื่น ๆ ก็จะเป็นกรรมการในตำแหน่งต่าง ๆ โดยคณะกรรมการร่วมกันพิจารณา

รูปแบบที่ 2 เลือกตั้งประธานเพียงคนเดียว ผู้ได้คะแนนสูงสุดและรองลงมา จะได้เป็นประธานและรองประธานตามลำดับ ส่วนกรรมการอื่น ๆ ได้จากผู้แทนที่แต่ละห้องเลือกเข้ามาร่วมเป็นกรรมการด้วย

วิธีเลือกตั้ง อาจใช้วิธีเลือกเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่มตามความเหมาะสม โรงเรียนควรจัดเวลาให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งได้หาเสียงก่อนที่จะมีการเลือกตั้งตามสมควร โดยกำหนดมาตรการในการดูแล ควบคุมการหาเสียงและเลือกตั้งให้เป็นไปโดยสุจริต ยุติธรรม หลีกเลี่ยงการซื้อเสียง หรือกระทำการอื่นใดที่ไม่สุจริต ยุติธรรม นอกจากนี้โรงเรียนควรประชาสัมพันธ์รณรงค์ให้นักเรียนทุกคนไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งด้วย

เมื่อได้ประชุมคณะกรรมการครบตามตำแหน่งแล้ว โรงเรียนควรมีคำสั่งแต่งตั้งต่อไป

การดำเนินงานของคณะกรรมการนักเรียน จะใช้การประชุมหรือ หาข้อตกลง ซึ่งอาจมี 2 ลักษณะ คือ การประชุมใหญ่ ในกรณีที่จะจัดกิจกรรมร่วมกัน เช่น งานวันครู งานกีฬาจัดงานประจำปีของโรงเรียน งานช่วยเหลือสังคมส่วนรวม เป็นต้น และการประชุมย่อย เพื่อทำโครงการต่าง ๆ กรรมการชุดนี้ อาจประกอบด้วย ประธาน กรรมการ หัวหน้าคณะ หัวหน้าระดับชั้น เป็นต้น เมื่อคณะกรรมการนักเรียนดำเนินการตามกิจกรรมที่ประชุมหารือวางแผนไว้แล้ว ก็จัดให้มีการประเมินผลการดำเนินงานแต่ละกิจกรรม สรุปรายงานต่อไป

2. กิจกรรมวันสำคัญ ได้แก่ กิจกรรมปกติที่โรงเรียนปฏิบัติเป็นประจำต่อเนื่องทุกปี ในโอกาสและวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันปีใหม่ วันสงกรานต์ วันที่ชมงคล วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันแม่ วันปิยมหาราช วันเฉลิมพระชนมพรรษา ฯ เป็นต้น

การจัดกิจกรรมวันสำคัญที่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย โรงเรียนควรกำหนดไว้ในแผนปฏิบัติงาน หรือปฏิทินของโรงเรียนไว้ให้ชัดเจน การดำเนินงาน ควรเปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมในลักษณะต่าง ๆ เช่น

2.1 ตั้งกรรมการหรือกลุ่มทำงานเฉพาะ ที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญนั้น ๆ เป็นการถาวรหรือเฉพาะกิจเฉพาะปี โคนผู้บริหารอาจเป็นผู้เลือกประธานกลุ่มแล้วให้ประธานกลุ่มเลือกกรรมการหรือคณะทำงานเอง หรืออีกวิธีหนึ่งคือจัดให้มีการเลือกตั้งจากคณะครู - อาจารย์ก็ได้

2.2 มอบให้คณะกรรมการนักเรียน หรือเจ้าของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องรับไปดำเนินการทั้งนี้ คณะผู้รับผิดชอบควรมีการประสานงานให้บุคลากรในโรงเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ ด้วย

3. กิจกรรมตามนโยบาย ได้แก่ กิจกรรมที่ได้รับการมอบหมายในเชิงนโยบายจากโรงเรียน กรม กระทรวง หรือรัฐบาล อาจเป็นกิจกรรมต่อเนื่องหรือเฉพาะกิจก็ได้ เช่น กิจกรรมอาชีพอิสระ เพื่อการมีรายได้ระหว่างเรียน กิจกรรมการออกกำลังกาย กิจกรรมสหกรณ์ กิจกรรมการปลูกต้นไม้